

Kuphaldto paveldas

Pažintinė knygelė apie kraštovaizdžio architektą Georgą Kuphaldtą,
žvilgsnis į Elejos ir Žagarės dvarų parkus

Georgas Frydrichas Ferdinandas Kuphaldtas

Kraštovaizdžio architektas
Georgas Frydrichas
Ferdinandas Kuphaldtas (1853-1938).

Georgas Kuphaldtas gimė ir vaikystę kartu su broliais ir seserimis praleido Plone, Vokietijoje. Plonas buvo nedidelis miestelis su nuostabia gamta ir kraštovaizdžiu, kurį Kuphaldtas dažnai minėdavo savo prisiminimuose: bukų miškai, romantiški ežerų peizažai, pievos, javų laukai, mažos upės, rūmų terasos ir karališkasis sodas. Sodininkystės menu jis susidomėjo iš tėvo, kuris buvo botanikos mokytojas ir entuziastas. Vėliau, po tėvo mirties, Georgo motina sustiprino jo susidomėjimą sodininko profesija, kartu lankydama įvairias sodininkystės vietas. Tai iš dalies buvo susiję su jo sveikata, nes buvimą gryname ore rekomendavo gydytojai. Jis pradėjo mokytis Oitino sodininkystės mokykloje, o vėliau tęsė mokslus Reitlingeno Pomologijos institute. Praktines žinias jis toliau gilino dirbdamas medelynuose, Karališkajame sodininkų mokymo institute Potsdame ir Kelno zoologijos sode. Karjerą pradėjo nuo vyriausiojo sodininko pareigų Ostspringe, Brandenburge, vėliau vadovavo darbams ir pats dalyvavo sodinant medžius prie Vokietijos greitkelių, dirbo prie keleto nedidelių sodo projektų, todėl pasiūnaujo galimybę daug keliauti.

1879 m. Georgas Kuphaldtas buvo pakviestas dirbti miesto sodininku Rygoje – tuo metu jam buvo 26 metai. Apie Rygos sodus bus užsiminta tolesniuose straipsniuose, tačiau reikia pažymėti, kad šios pareigos ir kelionė į Rygą buvo lūžis Kuphaldto gyvenime, susiejęs jo profesinę karjerą su Baltijos regionu, kūrybiškai dirbant Latvijoje, Lietuvoje, Rusijoje, Suomijoje ir Estijoje.

1915 m. karo metu Kuphaldtas buvo priverstas grįžti į Vokietiją, kur dirbo Berlyno Steglico sodo direktoriumi. Šiuo laikotarpiu jis sukaupė savo žinias monografijoje "Taikomosios dendrologijos praktika parkuose ir soduose" (Die Praxis der angewandten Dendrologie in Park und Garten), išleistoje 1927 m.

Vėliau, represijoms atslūgus, 1931 m. Kuphaldtas su žmona lankėsi Rygoje, nostalgiskai apžiūrinėjo jo įkurtus sodus ir parkus, taip pat savo namus Keizardaržse (Keizardārzs). Pokyčiai, vykę vadovaujant sodininkui Andrejui Zeidakui, deja, Kuphaldtui nepatiko, tačiau tai buvo kiti laikai, kitokia sodo meno mada, kitokie reikalavimai lauko erdvei. Kita vertus, Kuphaldtas džiaugėsi, kad po karo Rygos parkai ir sodai gyvuoja toliau, kad darbščių latvių sodininkų darbas tęsiasi. 1938 m. Kuphaldtui mirus, kelios Europos sodininkystės draugijos ir brolijos, įvertindamos jo sodininkystės žinias ir viso gyvenimo nuopelnus, suteikė jam garbės nario vardą. 2014 m., minint Rygos sodų ir parkų direkcijos 135-ąsias metines, miesto kanalo žalumoje priešais Latvijos universiteto pastatą buvo atidengtas paminklas pirmiesiems miesto sodų kūrėjams.

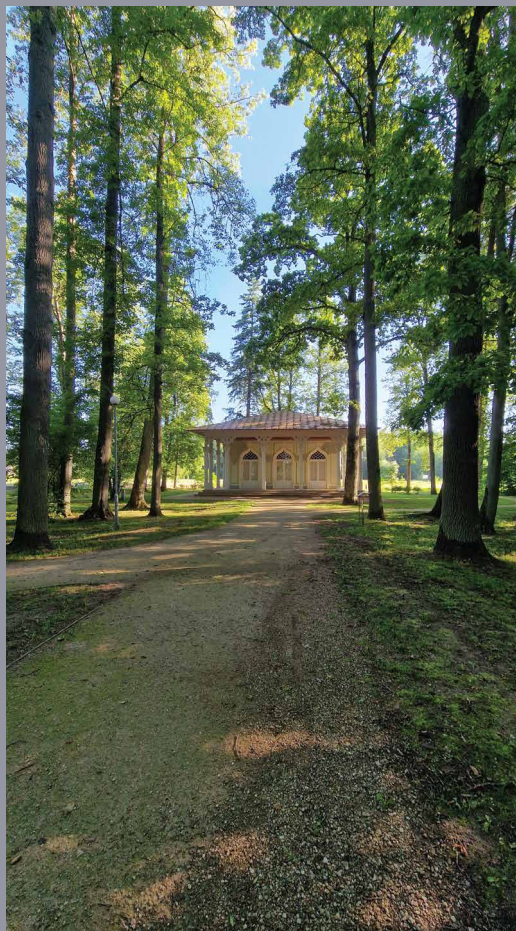
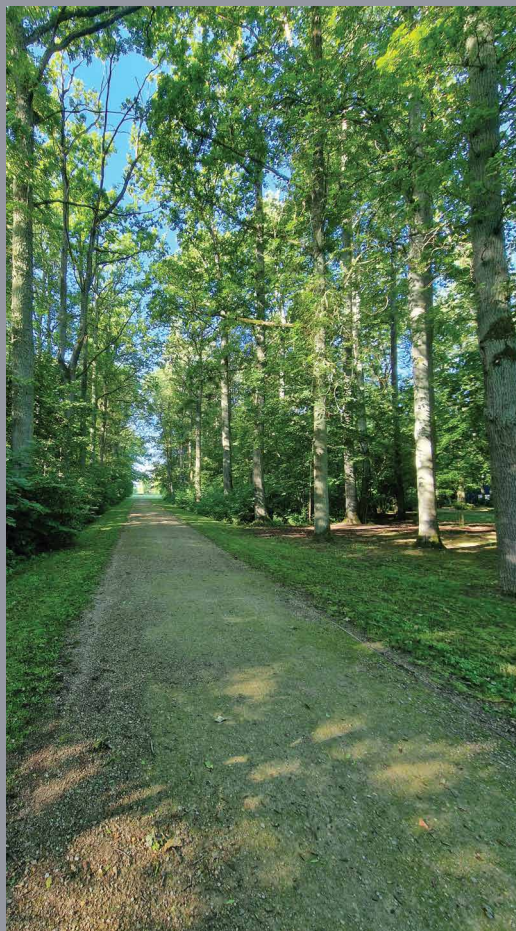
Savo profesinėje veikloje Kuphaldtas vadovavosi keliais parkų ir sodų kūrimo principais, vienas iš jų – lauko erdvės kūrimą lemia gamtinės sąlygos ir teritorijos padėtis. Buvo svarbu suvokti trimatį lauko erdvės pobūdį, nes parkuose ir soduose augalai yra pagrindinis elementas, sukuriantis ir erdvinę struktūrą, ir įnešantis spalvų, formų bei įvairovės, harmonijos ar kontrasto. Pasak Kuphaldto, vienas iš labiausiai įkvepiančių lauko erdvės elementų yra vanduo, kuris yra neišsenkantis idėjų šaltinis. Parko kompoziciją jis kūrė iš vaizdingų peizažų ir įdomių perspektyvų, atsižvelgdamas į suplanuotus parko judėjimo takus ir svarbiausius apžvalgos taškus, iš kurių tie vaizdai ir perspektyvos atsiskleidžia – taip buvo suformuota vieninga erdvinės koncepcijos parko struktūra.

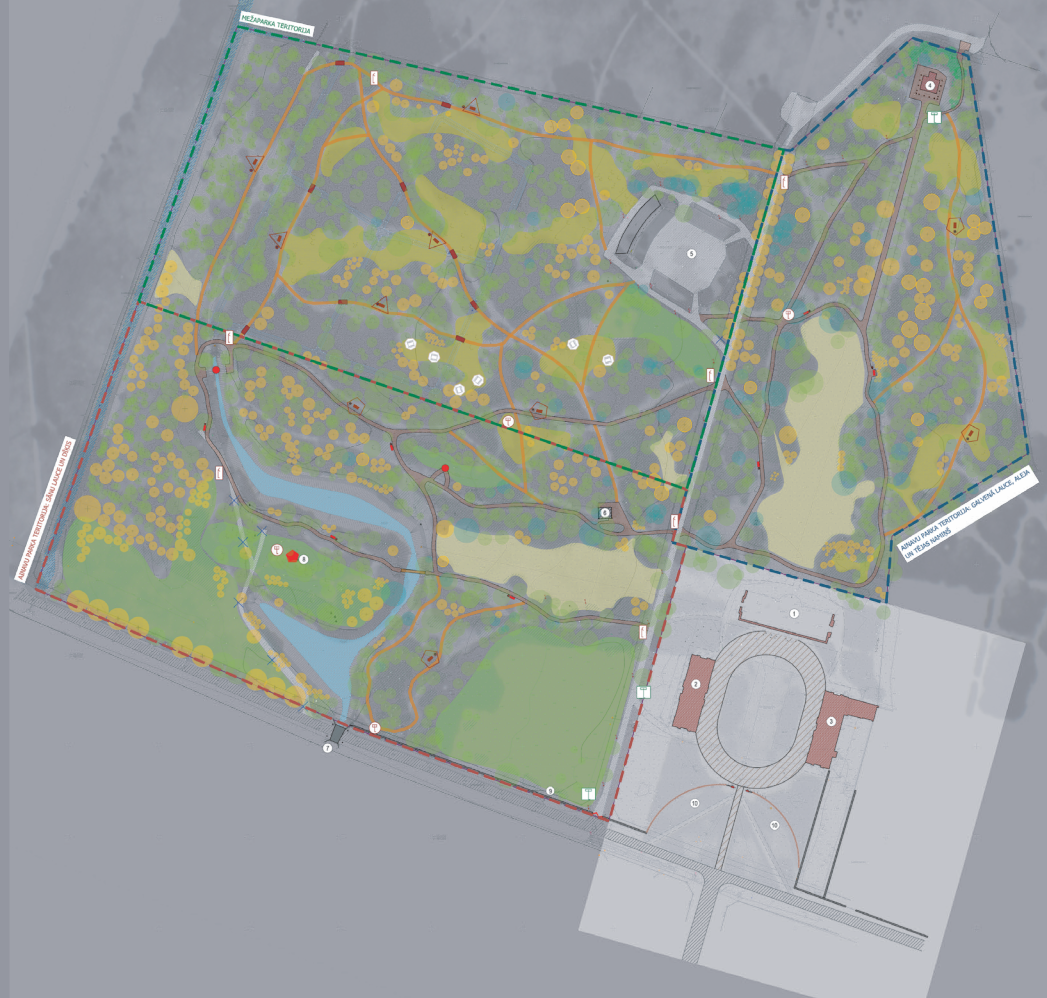

Bastejkalns (Rīga)

Elejos dvaro parkas

1905 m. Georgas Kuphaldtas parengė Elejos dvaro parko rekonstrukcijos projektą, kuriame paisė ir išsaugojo angliškam parkui būdingą laisvą planavimą, kuo artimesnį gamtinėms sąlygoms, papildytą vandens telkiniais, vaizdingomis medžių ir krūmų grupėmis, vingiuotais takais, paviljonais, skulptūromis ir paminklais. Kuphaldto projekte buvo numatyta plėsti parką šiaurės kryptimi, viename jo gale įrengiant kapines, deja, ši projekto dalis nebuvo iki galo įgyvendinta. Buvo pastatytos tik kapinės, kurias Kuphaldtas suprojektavo detaliau. Kapinės įkurtos XX a. pradžioje – 1912 m. saloje, apsuptoje plataus kanalo, pripildyto vandens. Į kapines buvo tik vienas įėjimas, o patekti į jas buvo nutiestas sfinksų saugomas tiltas. Istorinis tiltas ir įvažiavimo vartai su stulpais ir urnomis išliko iki šių dienų, nors sfinksų figūros ir vartų stulpai smarkiai nukentėjo per Pirmąjį pasaulinį karą. Vėlesniais metais kapų sfinksų statulos buvo perkeltos į Elejos dvaro pastatų teritoriją, kur iki šiol stovi pusiau sugriautos.

Eļjas dvāro parko kraštovaizdžio gerinimo plans (2018) Autorius: SIA Veido Vidi

Parko erdvinę struktūrā sudaro centrīnē aikštē, besitēšanti nuo rūmū iki arbatos paviljono; paradinē aikštēlē tarp dvāro pastatū, kuri yra atvira ir šventinē parko dalis; parko laukai, apsuti medžiū grupiū ir alējū, apibūdinančiū pagrindines parko ašis; vandens telkiniai su tilteliu, jungiančiu atvirā laukā ir miškingā parko dalī; restauruota arkinē rieduliū tvora, žyminti centrīnī dvāro ansamblio fasadā; rotondas griuvēsiai vis dar laukia savo atgimimo.

Parke galima rasti alējū – iš vietiniū rūšiū daugiausia liepū, āžuolū, klevū, uosiū ir beržū, juodalksniū, pelkiniū beržū, kalnū uosiū, šermukšniū ir kitū; dauguma krūmū yra lazdynai ir gervuogēs, taip pat yra tujū; nevietinēs rūšys – europinē liepa, plačialapē liepa, maumedis, kaštonas, Veimuto pušis, kalninis klevas.

Šiuo metu Elejos parkas pritaikytas turizmo poreikiams, plētojama infrastruktūra, kuri pritraukia susidomėjusias šalis ir suteikia galimybē organizuoti įvairius renginius – pasivaikščiojimo takus su poilsio zonomis, aplinkos objektus, parodū salę.

Žagarės dvaro parkas

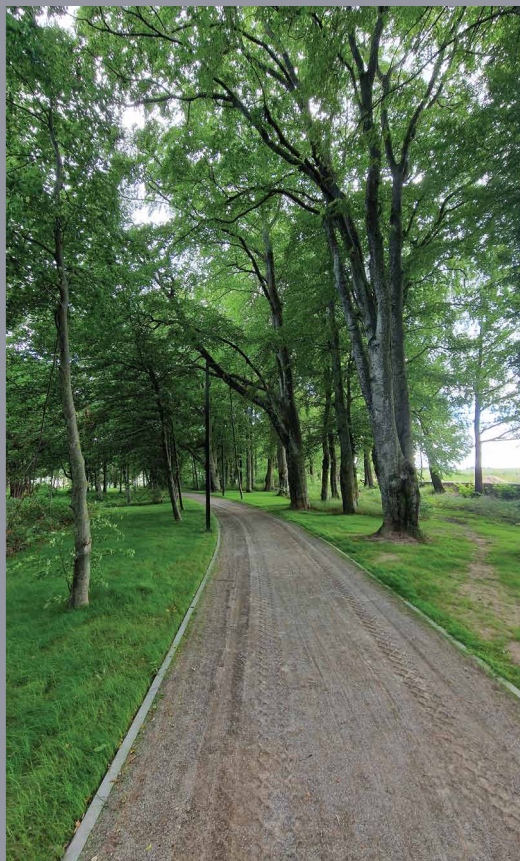
1898 m. Georgas Kuphaldtas rekonstravo Žagarės dvaro parką pagal angliško stiliaus parkų tradicijas, taip pat sutvarkė senąją parko dalį. Reikia pažymėti, kad parkas ir šiandien išlaikė savo didingumą ir kerinčią aurą, pabrėžiančią Kuphaldto planavimo principus. Parko istorijoje būta dviejų etapų, kurie matyti iš parko struktūros ir augmenijos pasirinkimo. Mažesnioji, arba senoji, parko dalis aplink pilį siejama su Žubovu, valdžiusiu Žagarę iki 1858 m. Tapęs savininku, Narškinas ir jo sūnus Georgijus ėmė rūpintis naujo parko kūrimu ir senojo dvaro remontu. Kuphaldto projekte buvo numatyta išplėsti parką ir padidinti jo įvairovę tiek dendrologiniu požiūriu, tiek papildant jį pasivaikščiojimo takais.

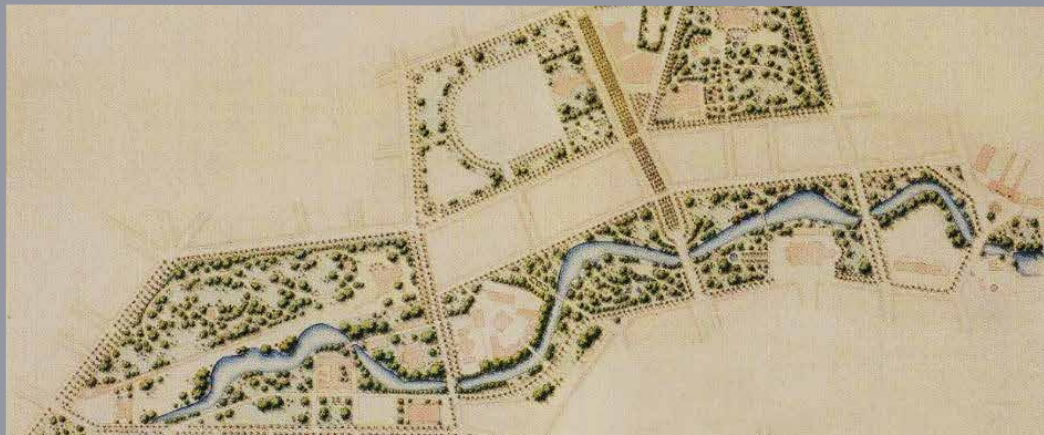
Erdvinę parko struktūrą sudaro centrinė paradinė aikštė, aikštė su fontanu ir terasos prie dvaro fasado, kuris buvo šventinė parko dalis su nuostabiais želdiniais. Apželdintoje parko dalyje taip pat suformuoti keli laukai, kurie kaitaliojasi su laisvai apželdintomis parko dalimis ir vingiuotais takeliais, atskleidžiančiais puikias apžvalgos linijas tiek į parką, tiek į aplinkines vietas. Neatsiejama parko erdvinės struktūros dalis yra architektūriniai objektai – keli dvaro pastatai, išlikę iki šių dienų su įvairiomis funkcijomis, kur išsiskiria žirgininkystės kultūra, o žirgynas, kaip ir laukas, įsilieja į parko struktūrą.

Vienas ryškiausių parke išlikusių Kuphaldto palikimų – bukų giraitė. Parke taip pat įrengtas dendrologinis takas, kuriame pažymėta ir pateikta informacija apie 15 retų medžių, pavyzdžiui, Veimuto ir juodąją pušį, kalnų klevus, europinį maumedį, raudonąjį ąžuolą, sidabrinį klevą ir kt.

Pirmasis didelis Kuphaldto darbas Rygoje buvo Bastejkalnio (Bastejkalns) atstatymas. Vėliau jis suprojektavo ir Kanālmala, Esplanāde, Arkādijas Parks ir Mežaparks želdinius, taip pat sukūrė Rygos zoologijos sodo teritorinį planavimą. Jis yra pirmojo Mežaparko planavimo etapo (1901 m.), kuris buvo pirmasis sodų miestas mūsų regione, autorius. Už Rygos ribų jis kūrė parkus Čiravos ir Kazdangos dvaruose Kuržemėje, Elejos dvare Žiemgaloje.

Šiuo metu Žagarės dvaro parkas yra aktyvus gamtinio turizmo objektas, o parkas rekonstruojamas, atkuriant erdvinę parko struktūrą, papildant jį želdiniais, taip pat atliekant būtinus kraštovaizdžio tvarkymo darbus. Kartu muziejaus ekspozicijos papildomos interaktyvia medžiaga apie Kuphaldto palikimą ir pasiekimus.

Rygos miesto želdinių su kanalu, Bastejkalns, Esplanāde ir Vērmanes dārzs situācijas plans. G. Kuphaldt, 1903 m.

Per 35 profesinio gyvenimo metus Kuphaldtui teko Rygoje įkurti sodininkystę su šiltnamiais ir praturtinti parkus introdukuotomis rūšimis, kurios Europoje buvo seniai žinomos, tačiau čia kėlė nuostabą ir pareikalavo daug pastangų, nes daug retų rūšių žuvo dėl Latvijos klimato. Kuphaldtas ne tik planavo ir vadovavo darbams, rūpinosi medžiagų įsigijimu, bet ir tyrinėjo jau senus parkus, planavo jų priežiūrą ir atnaujinimą. Reikia pripažinti, kad būtent jo dėka Rygos parkai ir sodai tapo ne tik turtingų ponų privilegija, bet ir buvo kasdien prieinami visiems gyventojams. Šiuolaikiniu požiūriu tai buvo viešųjų želdynų formavimosi, arba Rygos lauko erdvių atsiradimo metas, apie kurį šiuo metu daug kalbame ir diskutuojame, tačiau beveik prieš 140 metų Georgo Kuphaldto sukurti viešieji miesto želdynai iš esmės pakeitė Rygos "ypatumus", kuriuos šiandien suvokiame kaip neatsiejamą miesto aplinkos dalį.

Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo su užsieniu programos 2014-2020 m. Projektas LLI-444 "Naujų tvarių sprendimų integravimas į kultūros paveldą"/"NovelFor-Heritage".

Projekto tikslas - padidinti kultūros paveldo objektų - dvarų parkų - turizmo potencialą, klasikiniuose dvarų parkuose suteikiant modernų požiūrį, objektus ir paslaugas.

Projektą iš dalies finansuoja 2014-2020 m. Interreg V-A Latvijos ir Lietuvos bendradarbiavimo su užsieniu programa.

Bendras projekto biudžetas - 851 016, 93 EUR, ERDF lėšos - 723 364, 38 EUR.